

УДК 81'25:811.111'367.625=111=161.2
DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2025.7.6>

ПЕРЕДАЧА НЕЗАЛЕЖНОГО ДІСПРИКМЕТНИКОВОГО ЗВОРОТУ В УКРАЇНСЬКОМУХ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ: ГРАМАТИЧНИЙ ВИКЛИК І СТИЛІСТИЧНЕ РІШЕННЯ

Катерина Безпалова

*кандидат філологічних наук,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID 0009-0001-9298-1250
translation.department@onu.edu.ua*

Юлія Чернова

*викладач кафедри теорії та практики перекладу,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID 0009-0009-7018-9623
translation.department@onu.edu.ua*

Діана Кім

*викладач кафедри теорії та практики перекладу,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
ORCID ID 0009-0006-5152-6805
translation.department@onu.edu.ua*

Ключові слова: незалежний дієприкметниковий зворот, переклад, англійська мова, українська мова, художній дискурс, синтаксичні трансформації.

Статтю присвячено вивченню особливостей перекладу незалежного дієприкметникового звороту з англійської мови українською на матеріалі художнього дискурсу. Завдяки своїй особливій структурі незалежні дієприкметникові звороти забезпечують високий рівень компактності висловлення, дозволяють у стислій формі передати додаткові смислові відтінки та сприяють динамізації оповіді. У художніх текстах вони нерідко виконують стилістичну функцію: створюють виразні описи зовнішності персонажів, їхніх емоційних станів чи динаміки подій, посилюючи образність і ритм розповіді. У статті наголошується, що вибір перекладацького рішення визначається низкою чинників. Передусім це позиція звороту в реченні: ініціальні конструкції тяжіють до перекладу підрядними обставинними реченнями, тоді як постпозиційні частіше відтворюються означальними або сурядними структурами. Значення має також граматичний час дієприкметника: форми теперішнього часу зазвичай передаються активними синтаксичними моделями, тоді як форми минулого тяжіють до описових або уточнювальних конструкцій. Важливими є й прагматичні чинники: переклад залежить від жанрових характеристик тексту, стилістичних настанов автора та очікувань цільової аудиторії. Таким чином, незалежний дієприкметниковий зворот у перекладі виступає не лише граматичною проблемою, а й засобом відтворення комунікативної та культурної специфіки англійського тексту. Він виконує роль інструмента, що поєднує структурну компактність з експресивною силою, і тому його передача українською вимагає комплексного підходу, де враховуються як формальні, так і семантико-прагматичні чинники. Дослідження підкреслює, що робота з подібними конструкціями має значення не лише для вдосконалення перекладацької практики, а й для розуміння глибинних механізмів функціонування англійського синтаксису та його взаємодії з українською мовною системою.

RENDERING THE ABSOLUTE PARTICIPIAL CONSTRUCTION IN UKRAINIAN LITERARY TRANSLATION: A GRAMMATICAL CHALLENGE AND A STYLISTIC SOLUTION

Kateryna Bezpalova

*Candidate of Philological Sciences,
Odesa I.I. Mechnikov National University*

Yuliia Chernova

*Lecturer at the Department of Translation Theory and Practice,
Odesa I.I. Mechnikov National University*

Diana Kim

*Lecturer at the Department of Translation Theory and Practice,
Odesa I.I. Mechnikov National University*

Key words: *absolute participial construction, translation, English, Ukrainian, literary discourse, syntactic transformations.*

The article explores the features of translating the absolute participial construction (APC) from English into Ukrainian, based on material from literary discourse. Thanks to their specific structure, APCs ensure a high degree of expressive compactness, enabling the concise transmission of additional semantic nuances and contributing to the dynamism of the narrative. In literary texts, they often serve a stylistic function: offering vivid descriptions of characters' appearances, emotional states, or the unfolding of events, thus enhancing the imagery and rhythm of narration. The article argues that the choice of translation strategy is influenced by several factors. Chief among them is the position of the APC in the sentence: initial constructions tend to be translated as subordinate adverbial clauses, whereas postpositional ones are more commonly rendered as attributive or coordinate structures. The grammatical tense of the participle also plays a significant role: present participle forms are typically conveyed using active syntactic models, while past participles tend toward descriptive or clarifying constructions. Pragmatic factors are equally important: the translation is shaped by the genre-specific features of the source text, the author's stylistic intent, and the expectations of the target audience. Thus, in translation, the APC is not merely a grammatical challenge – it is a means of conveying the communicative and cultural specificity of the English text. It functions as a tool that combines structural compactness with expressive strength, and its successful rendering in Ukrainian requires a comprehensive approach that considers both formal aspects and semantic-pragmatic dimensions. The study highlights that working with such constructions is essential not only for enhancing translation practice but also for deepening the understanding of the underlying mechanisms of English syntax and its interaction with the Ukrainian linguistic system.

Вступ. Останніми роками в Україні спостерігається суттєве зростання попиту на художній переклад з англійської мови. Видавничі ініціативи, зацікавлення англomовною літературою серед широкого кола читачів, а також зусилля культурних інституцій у сфері популяризації якісного перекладу стимулюють формування повноцінного ринку англо-українського художнього перекладу. У цьому контексті особливої актуальності набуває осмислення способів

передачі складних мовних явищ, притаманних англійській мові, в українському перекладі.

Одним із таких граматичних явищ є незалежний дієприкметниковий зворот (незалежна дієприкметникова конструкція, НДЗ), який виконує важливу стилістичну функцію в англomовній прозі: сприяє компактності висловлення, надає тексту ритмічної динаміки, дозволяє зображати супровідні дії або стани без надмірного синтаксичного ускладнення. Водночас в українській

мові аналогічна конструкція є непродуктивною або відсутньою, що зумовлює потребу в трансформації таких зворотів при перекладі.

Урахування синтаксичної незалежності НДЗ від основної частини речення, багатозначності його функціонального навантаження та потенційної стилістичної маркованості ставить перед перекладачем низку викликів. Стратегія перекладу такої конструкції вимагає балансу між збереженням стилістичної гнучкості оригіналу й дотриманням норм цільової мови. Складність полягає не лише у відсутності безпосередніх структурних відповідників, а й у необхідності точно визначити семантичні зв'язки між компонентами висловлення, які можуть залишатися імпліцитними. Саме тому дослідження механізмів перекладу НДЗ у художніх текстах дозволяє не лише поглибити розуміння граматичної трансформації, а й сприяти розвитку компетентності перекладача в роботі з граматично нерівноцінними структурами.

На тлі розмаїття сучасних перекладацьких підходів аналіз конкретних синтаксичних конструкцій, таких як НДЗ, дозволяє не лише поглибити розуміння лінгвістичних механізмів перекладу, але й виробити практичні рекомендації щодо трансформації англійських структур у межах українського мовного простору. Такі дослідження сприяють розвитку міжмовної граматичної компетентності перекладача, зокрема у роботі з художніми текстами, де необхідно зберігати баланс між точністю, стилістичною гнучкістю та естетичною довершеністю перекладу. Переосмислення граматично нееквівалентних одиниць у цьому контексті виступає важливим кроком до систематизації трансформаційних стратегій і підвищення якості художнього перекладу загалом.

Матеріал та методи дослідження. Теоретичне підґрунтя статті становлять праці українських і зарубіжних дослідників, у яких розглядаються питання функціонування дієприкметника та особливості його перекладу. Зокрема, у дослідженнях наголошується на подвійній природі дієприкметника, який поєднує риси дієслова та прикметника. Це зумовлює нестійке становище дієприкметника в системі мови та спричиняє труднощі у його класифікації. В українському мовознавстві він трактується як віддієслівний прикметник із збереженою категорією виду, але з нейтралізованими категоріями часу, способу та особи. У працях В. Карабана, І. Корунця та З. Комарової (Карабан, 2004; Korunets, 2003; Комарова, 2003) підкреслюється, що при опрацюванні дієприкметникових конструкцій потрібно враховувати як морфологічні, синтаксичні та семантичні аспекти. Окремі студії

(Матузкова, 2024; Яровенко, Болдирева, 2021) присвячено саме способам відтворення англійських дієприкметників і дієприкметникових зворотів українською мовою, що й становить безпосереднє підґрунтя для цієї статті. Зазначені вище дослідники також пропонують власні класифікації способів перекладу НДЗ, що є важливим для систематизації матеріалу нашого дослідження.

У сучасному англомовному текстотворенні широко функціонують дієприкметникові звороти, серед яких особливий інтерес становить незалежний дієприкметниковий зворот (*absolute participial construction*). Його специфіка полягає у тому, що він має власний підмет і виражає додаткову обставину часу, причини, умови або супровідних обставин. Така конструкція є типовою для наукового, технічного та офіційно-ділового стилів, однак у художніх текстах вона також виконує важливу функцію: урізноманітнює синтаксичну структуру, підсилює виразність та дозволяє досягти більшої інформативної насиченості. Саме тому її дослідження на художньому матеріалі видається перспективним.

Матеріалом для аналізу став роман Артура Конан Дойла *The Adventures of Sherlock Holmes* (1994). Український переклад здійснено Миколою Івановим та Марією Голошко (2018). Методом суцільної вибірки було виокремлено 107 прикладів незалежних дієприкметникових зворотів, які стали корпусом дослідження. Обсяг вибірки дозволяє простежити типологію синтаксичних конструкцій та визначити найпоширеніші стратегії їх відтворення українською мовою.

У дослідженні застосовано комплекс методів: аналіз і синтез теоретичного матеріалу – для узагальнення підходів вітчизняних і зарубіжних науковців; описовий метод – для класифікації відібраних прикладів; кількісний метод – для визначення частотності вживання різних моделей перекладу; зіставний метод – для виявлення відмінностей між англійськими оригінальними зворотами та їх українськими відповідниками. Такий підхід дозволив не лише описати формально-граматичні параметри незалежних дієприкметникових зворотів, а й розкрити їхні прагматичні функції в художньому дискурсі.

Додаткову вагу дослідженню надає вибір саме художнього тексту кінця XIX століття, у якому незалежні дієприкметникові звороти функціонують надзвичайно активно. У романах Артура Конан Дойла вони не лише виконують граматичну роль поширених означень чи обставин, а й створюють особливу атмосферу динамічного оповіді, властиву детективному жанру. Водночас перекладачі змушені враховувати, що українська мова значно обмежує використання таких конструкцій: вони трансформуються у підрядні

речення або описові звороти. Недостатність дослідження способів передачі такої конструкції в художньому тексті і зумовлює актуальність нашого аналізу.

Результати та обговорення. У дослідженні незалежного дієприкметникового звороту (НДЗ) в романі А. Конан Дойла *The Adventures of Sherlock Holmes* було виявлено низку закономірностей його функціонування та способів переказу українською мовою.

У результаті аналізу з'ясувалося, що в оригінальному тексті переважають прикінцеві незалежні дієприкметникові звороти (НДЗ), які становлять близько двох третин від усіх випадків. Така позиція є найбільш природною для художнього стилю, адже вона дозволяє авторові додати уточнювальну чи описову інформацію наприкінці фрази, створюючи ефект поступового нарощування деталей. Завдяки цьому текст набуває плавності, а інформація подається у вигляді другорядного коментаря, що підсилює головне повідомлення. Наприклад, у реченні *Sherlock Holmes sat silent for a few minutes with his fingertips still pressed together; his legs stretched out in front of him, and his gaze directed upward to the ceiling* (Doyle, 1994: 8) перекладач передає НДЗ суцільною конструкцією: *Декілька хвилин Шерлок Холмс сидів мовчки, стуливши кінчики пальців, випроставши ноги й замислено дивлячись у стелю* (Дойл, 2018: 24). Український варіант відтворює перелічувальний характер опису, але формально розщеплює зворот на дієприслівникові конструкції, що краще відповідає синтаксичним нормам мови перекладу. Інший приклад:

The group of trees, with their dark leaves shining like burnished metal in the light of the setting sun, were sufficient to mark the house even had Miss Hunter not been standing smiling on the door-step (Doyle, 1994: 125).

Якби навіть усміхнена міс Хантер не виглядала нас на порозі, ми все одно впізнали б садибу, уздрівши дерева з темним листям, яке блищало, мов начищена мідь, у світлі надвечірнього сонця (Дойл, 2018: 176).

Тут НДЗ виконує описову функцію, створюючи яскравий візуальний образ. Перекладач передає його за допомогою підрядного означального речення (*яке блищало*), що дозволяє зберегти художню образність, проте розгортає конструкцію у граматично звичнішу для української мови форму.

Значно рідше у романі вживалися ініціальні НДЗ. Їхня поява пояснюється відмінностями у синтаксичній організації англійської та української мов: англійська мова легко вибудовує незалежні структури, тоді як українська значно залежніша від підрядних сполучників.

Наприклад, *With hardly a word spoken, but with a kindly eye, he waved me to an armchair...* (Doyle, 1994: 28) у перекладі трансформується у безсполучникове речення: *Майже без слів, але з привітним поглядом він показав на крісло...* (Дойл, 2018: 41) Тут бачимо, як початковий НДЗ, що задає обставинний фон, в українському перекладі відтворюється дієприслівниковим зворотом (*майже без слів*), який повніше відповідає граматичній традиції мови перекладу.

Аналіз дієприкметникових форм показав відносний баланс між уживанням теперішнього та минулого часу, хоча форми теперішнього часу все ж виявилися дещо продуктивнішими. Це пояснюється тим, що теперішній час надає оповіді більшої динаміки та безпосередності. Речення *With her violet eyes shining, her lips parted, a pink flush upon her cheeks...* (Doyle, 1994: 39) передано українською як: *Сині очі її сяяли, вуста трохи розкрилися, ніжний рум'янець обпалив щоки...* (Дойл, 2018: 51) Тут перекладач розгортає теперішні дієприкметники у прості дієслівні форми, що робить опис більш експресивним. Минулі дієприкметники натомість частіше виконують функцію тла або пояснювальної ремарки, як у наступному прикладі:

Beside this table, on the wooden chair, sat Dr. Grimesby Roylott, his figure clad in a long grey dressing-gown... (Doyle, 1994: 97)

Біля столу на дерев'яному стільці сидів доктор Грімсбі Ройлот у довгому сірому халаті... (Дойл, 2018: 121)

В обох прикладах українська мова тяжіє до підрядних або означальних конструкцій, тоді як англійський текст економно згортає їх у компактні НДЗ.

Таким чином, позиція НДЗ у реченні та вибір дієприкметникової форми значною мірою впливають на переклад. Прикінцеві звороти частіше відтворюються через означальні чи обставинні підрядні речення, тоді як ініціальні схильні трансформуватися у дієприслівникові звороти або вступні конструкції. Форми теперішнього часу, які в англійській створюють відчуття динаміки, в українському перекладі здебільшого набувають форми дієслівних описів, а форми минулого часу тяжіють до підрядних означальних конструкцій, що підкреслюють фоновий характер дії.

Щодо перекладацьких стратегій, то найчастотнішими стали підрядні означальні та обставинні речення, що разом охоплюють понад половину прикладів. Вони забезпечують найбільш природне звучання тексту в українській мові та дозволяють уникнути надмірної складності синтаксису. Наприклад, у реченні *I knelt beside him for some minutes, and then made my way to Mr. Turner's lodge-keeper; his*

house being the nearest, to ask for assistance (Doyle, 1994: 81) перекладач перетворює НДЗ на означальне підрядне речення: *Кілька хвилин я стояв біля нього навколішки, тоді пішов до ворота містера Тернера, чий дім був найближче, щоб він мені допоміг* (Дойл, 2018: 115). У цьому випадку збережено логічний зв'язок між частинами, а переклад звучить природно в межах норм українського синтаксису.

Сурядні конструкції становлять близько п'ятої частини прикладів. Вони особливо поширені там, де в англійському тексті НДЗ виражає супровідну дію. Так, у реченні *The bedrooms in this wing are on the ground floor; the sitting-rooms being in the central block of the buildings* (Doyle, 1994: 64) український переклад звучить як: *Спальні – на першому поверсі, а вітальні – в середині будинку* (Дойл, 2018: 74). Тут незалежний зворот трансформовано у сурядну конструкцію, що відтворює відношення одночасності.

Досить часто НДЗ перекладаються за допомогою підрядних обставинних речень із часовими, умовними чи причинними сполучниками, що становлять приблизно шосту частину прикладів. Це свідчить про прагнення перекладачів чітко окреслити логіко-сміслові зв'язки, які в англійській мові залишаються імпліцитними. В наведеному прикладі імпліцитне значення умовності було зроблено експліцитним завдяки підрядному реченню:

Our plan failing, we won't complete our work in time (Doyle, 1994: 101).

Якщо наш план зазнає невдачі, ми не завершимо роботу вчасно (Дойл, 2018: 124).

Найменш поширеною стратегією стало перетворення НДЗ на окреме самостійне речення, що становить лише кілька відсотків прикладів. Такий підхід використовується здебільшого у тих випадках, коли зворот містить занадто багато уточнювальних деталей, і їх легше передати окремим реченням, ніж обтяжувати синтаксис. У наступному прикладі збережено стилістичний ефект поступового розгортання подій:

Early that morning a peasant had met a cart containing several people and some very bulky boxes driving rapidly in the direction of Reading, all traces of the fugitives disappearing there. (Doyle, 1994: 29).

Щоправда, того ранку один селянин бачив віз з кількома людьми, навантажений якимись громіздкими скринями. Віз їхав у бік Редінга, але потім сліди втікачів загубились (Дойл, 2018: 41).

Загалом аналіз показав, що переклад НДЗ вимагає від перекладача балансування між точністю відтворення змісту та відповідністю синтаксичним нормам української мови. Найчастіше перекладачі обирають підрядні речення різних

типів, тоді як можливості передачі НДЗ за допомогою дієприслівникових конструкцій чи сталих словосполучень залишаються другорядними. Це підтверджує тезу про те, що незалежний дієприкметниковий зворот є перекладацьким викликом, який змушує адаптувати англійські граматичні структури до української мовної системи.

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що незалежний дієприкметниковий зворот (НДЗ) у романі А. Конан Дойла *The Adventures of Sherlock Holmes* виконує не лише граматичну чи синтаксичну функцію, а й ширшу стилістичну та прагматичну роль. Він слугує інструментом компактного подання інформації, який дозволяє авторові поєднувати опис, дію та коментар в одній конструкції. Українська ж мова, з її орієнтацією на розгорнуті синтаксичні структури, змушує перекладача обирати між точністю відтворення й динамікою оповіді, що робить переклад НДЗ творчим і варіативним процесом.

Особливу увагу привертає те, що перекладачі здебільшого не прагнуть зберегти структурну форму англійського НДЗ, а адаптують її до українських граматичних норм, перетворюючи на підрядні чи сурядні речення, дієприслівникові звороти або навіть окремі речення. Така стратегія зумовлена різницею у мовних системах, але водночас відображає культурну специфіку цільової аудиторії: український читач схильний до чіткішої ієрархії синтаксичних зв'язків. Це ще раз доводить, що переклад НДЗ – це не механічна процедура, а процес інтерпретації, де граматичні форми невіддільні від прагматичних та культурних параметрів.

Важливим є і те, що НДЗ у художньому тексті часто створює ефект багатоплановості оповіді – поєднує описові деталі з розвитком дії. Перекладач змушений передавати цю багатшаровість засобами української мови, яка менш схильна до компресії й вимагає розгортання образу. Саме тому переклад НДЗ може слугувати тестом перекладацької майстерності: він виявляє, наскільки перекладач здатний одночасно працювати зі структурою, значенням і стилістичним навантаженням.

Подальший розвиток цієї теми вбачаємо у розширенні корпусу аналізованих текстів за рахунок інших жанрів – наукового, публіцистичного, офіційно-ділового. У цих сферах НДЗ виконує інші функції: забезпечує точність викладу, створює логічні зв'язки між частинами тексту, організовує синтаксичну економію. Також перспективним є залучення зіставних матеріалів із кількох мов, зокрема польської чи чеської, де подібні синтаксичні явища мають власну специфіку. Це дозволить виявити універсальні закономірності перекладу НДЗ та окреслити типологічні відмінності у слов'янських мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдирева, А.Є., & Яровенко, Л.С. (2021). Передача англійських дієприкметників українською мовою. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. С. 19–34. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-031-5-2>
2. Дойл, А. Конан. (2018). *Пригоди Шерлока Холмса* / пер. з англ. М. Іванова та М. Головка. Київ : Знання. 287 с.
3. Карабан, В.І. (2004). *Переклад англійської наукової і технічної літератури*. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанровостилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга. 276 с.
4. Комарова, З.І. (2003). Формально-синтаксичні і семантико-функціональні параметри дієприслівникових зворотів у структурі речення: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ. 22 с.
5. Матузкова, О.П., Гринько, О.С., & Чернова, Ю.А. (2024). Практика перекладу з англійської мови: книга для викладача: метод. посібник до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, ОП Переклад з англійської мови та другої іноземної українською. Одеса. 147 с.
6. Doyle, A. Conan. (1994). *The Adventures of Sherlock Holmes*. Oxford: Oxford University Press. 156 p.
7. Korunets, I.V. (2003). *Theory and Practice of Translation*. Kyiv. 448 p.

Отримано: 26.08.2025

Прийнято: 02.10.2025

Опубліковано: 30.10.2025

